

Katz Katalin a jeruzsálemi Héber Egyetem szociális munkás és szociálpolitikai szakán végzett, évtizedeken át dolgozott szociális munkásként, családsegítőként, szupervízorként, dolgozott lelki beteg gyermekekkel, drogfüggőkkel. 1987 óta a Héber Egyetemen tanít, egyik fő kutatási területe a személyes és kollektív emlékezet. Az ELTE TáTK szociális munka MA és szupervízor szakirányú továbbképzés meghatározó alapja. Katz Katalin 2019. szeptember 28-án az ELTE TáTK Szociális Munka Tanszéke Tanszéki Csütörtök c. rendezvénysorozatának keretében tartott előadást Szociális munka, mint hivatásrend címmel.

Amikor Katit erre a témára felkértük, a hivatásrend alatt a professzionális keretrendszert értettük. Az elmúlt években látható, ahogy kifeszül a kerete a szakmának, klienscsoportok rekesztődnek ki és a szociális munka önmagába záródik (roskad) és mindez leképeződik a napi működésben. Közpolitikai diskurzus nem igen van. Erről gondolnia kell a képzőknek, terephelyeknek, felelősségünk a diákok felé, hogy nem szolgálhatjuk ki a torz társadalmi valóságot. De mi a mozgástér? Mibe kapaszkodhatunk? Mik a valid értékek? Erről szerettünk volna tanulni.

Katz Katalin: Szociális munka, mint hivatásrend

Felkértek, hogy erről a témáról szóljon az előadásom és szívesen beleegyeztem. Hiányos magyar tudásom miatt utána kellett nézmem a "hivatásrend" fogalmának, miután értem a "hivatás" (általám kedvelt) és a "rend" (kissé idegenkedek tőle, gyanakszom rá) szavakat, de a kombinációjuk ismeretlen volt számomra. Tehát irány a Google: Mi a hivatásrend? A Google ezt a 1941-ből származó cikket dobta elém elsőre:

“A Hivatásrend érdekközösség, kulturális és lelki közösség - Mit jelent, ez a gyönyörű magyar szó: HIVATÁSREND? Jelenti a gazdasági, az agrárerők, az ipari, kereskedői erők, az értelmi erők összefogását, kiépítését hivatásuk rendje szerint. A HIVATÁSREND elsősorban érdekközösség. A földmunkást és a birtokost csak látszólag választják el osztályellentétek, de valójában érdekközösség van közöttük, mert ha az egyik tényezőt romlás fenyegeti, a másik is károsodik. De nemcsak érdekközösség fűzi össze a HIVATÁSREND tágjait, hanem a kulturális közösség, sőt a lélekközösség is. [...] Miért van szükség a HIVATÁSREND megszervezésére? Először azért, mert ez a természetes rend. Másodsor azért, mert Európa minden országa kiépítette már a sajátos szervezetét. Kezdve Salazár hivatásrendi országától, Franco Spanyolországán, Olasz és Németországon át, sőt, a környező kisebb országok is kiépített szervezett társadalommal igyekeznek beleilleszkedni Európa új rendjébe. De szükség van a határozott, gyors megszervezésre a magyarság létérdeke szempontjából is. Szükségünk van egy olyan társadalmi szervezetre, amely megőrzi a magyar tradíciókat. [...] Páter Faddy Otmár a közerkölcsök elfajulásának ijesztő tényeire mutatott rá. A zsidókérdést igyekezett megoldani a kormány, de a ströhmanok alkalmazása és szereplése még jobban sérti a keresztény erkölcsi érzékenységet.”
(SZABOLCSI HÍRLAP Trianon 22., 1941 október 18.:3)

Szociális, munka, hivatás, rend

Ezek után fordított sorrendben mondom el, mert megijedtem **ettől** a “rend”-től, mely igazolta idegenkedésem.

Tehát a következőkben:

REND

HIVATÁS

MUNKA

SZOCIÁLIS a sorrend.

*A **REND**-ben mindennek megvan az állandó helye.*

A **határok** védettek. A védőfal megvéd a külső fenyegetéstől és befolyástól, de ugyanakkor bezárja a bent lévőt: az embereket, a gondolkodást.

Ahol **minden egyértelmű** és világos, nem kell es nem lehet kételkedni.

A világ rendjének megértése csak az elméletek, a külső magyarázatok bemagolása által biztonságos talaj.

Csupán tudni kell az anyagot ahhoz, hogy **szakértők** legyünk. **Ez a fajta szakértelem** megvéd a tévedéstől, az etikai botlástól, mert az etikai kódex szerint cselekszünk. De leginkább **megvéd a felelősségvállalástól**. Mindent meg lehet magyarázni, ha az elméletet és az etikai kódexet „jól” használtam.

Ha nem sikerült az adott szakmai beavatkozás, akkor **valaki más a hibás**. **Általában a kliens**, de lehet a kormány, a vezető, maga az intézmény stb. Mert az elmélet egyértelmű igazság hátterével, azaz védőfalával áll.

*Itt a **HIVATÁS**-unk ellentmondása:* A hivatásunk célja a kliens érdekeihez köt. Nem a kutató, nem a szociális munkás és nem a közösség-szervező érdeke a cél. Pláne nem a hivatal, a szabályok, a rezsim, a hegemonia érdeke. A szociális munkában, legyen az kutatás, egyéni esetvitel, családsegítés vagy közösség-szervezés, a munka **minőségének a mércéje az, hogy releváns legyen a klienseinknek és nem magunknak vagy feletteseinknek**. A pszichoanalitikus Wilfred Bion szerint a klienshez „*emlékezet és vágy nélkül*” közeledünk. Az emlékezet a saját hozzáállásunkat, tapasztalatainkat és a tanult elméleteket is tartalmazza, a vágyaink pedig a saját magunk és nem a kliens jólétéről szólnak.

Most, hogy kihúztam a szőnyeget lábunk alól, beszéljünk a **komplexitásról**, mert az a rend ellentéte, nem a káosz. De a bizonytalanság, az ellentétek, a nem lineáris folyamatok közepette hogyan működhetnének?

A [pozitivist] elméleti modellek és módszertanok segítenek úgy analizálni a helyzetet, hogy fókuszba teszik és leegyszerűsítik azt – praktikus megfontolásból – kizárva a zavaró kontextusokat és összefüggéseket, ezzel segítve az *eszközök* alkalmazását. Így válik a helyzet világosan láthatóvá, absztrakt szinten kívülről nézve:

mintha a páholyból néznénk a színdarabot, természetesen a kulisszák mögöttiek nélkül s anélkül, hogy a próbákat láttuk volna, a jelmezek, a háttér tervezése sem ismert, nem is beszélve a színdarab írásáról. A színészek és pláne a közönség belső reakcióját sem látjuk vagy halljuk, mintha némafilmet néznénk. Mindez persze nagyon használható és rendkívül hasznos a *bizonytalanság* miatt sokszor megjelenő *szorongás ellenszereként*. A bizonytalanság nem csak a helyzet felmérésében, hanem a döntéseink és tetteink sokágú és nem megjósolható következményeiben is jelen van. Visszatérve Bionhoz, csupán darabokat tudunk az emberről, a kliensről, a környezetéről, a világról.

Ami megnehezíti a komplexum minél szélesebb látását:

Az idegenség – a másság (és a magunkban lévő idegen).

A ködös helyzet kibírhatalansága – tudatlanságban lenni nehéz.

Ebből az következik, hogy **nehéz megbékélni a saját tökéletlenségünkkel és a tehetetlenséggel.**

De a modellek által felajánlott biztonságérzet nem más, mint ámítás. Sokkal praktikusabb és effektívebb a (mindig) bizonytalan helyzetekben igyekezni felfedezni a különféle tényezőket és a kötődéseiket tevékenységünk alatt. **Tisztes helyet adni a perifériális nézőpontjainknak – nem csak a fókuszban levőnek!** Praktikus megbarátkozni a bentről fakadó lehetőségekkel, a helyzetből adódóakkal és megtanulni felismerni a **folyamatból a folyamat közben a „következő lépést”**.

A komplexitás szemszögének befogadása egyszerre kíván bátorságot és szerénységet. Bátorságot a döntéshez és a cselekvéshez anélkül, hogy teljesen biztosak vagyunk benne, hogy ez az egyetlen és legjobb megoldás. Szerénységet, amely lehetővé teszi az óvatos odafigyelést a cselekedetünkre, a megkérdőjelezést együtt a határozottsággal. A komplexitás fontos eszköze a ködösség, a bizonytalanság megtartása, miközben tetteink és döntéseink határozottak. A bizonytalanság miatti „nem döntés” valójában vesztes döntés.

A hivatás – HÍVAtás, hívás, amire kötelességünk reagálni.

A kötelezettség, a felelősség szakmánk alapja. Ez egy értékekre épülő szakma. De az értékek is a komplexitás terhét viselik: a jog az állami megegyezést, az etikai kódex a szakmait, az erkölcs az egyéni értékeket/döntéseket képviseli. Ezek nem fedik egymást, tehát a szakma filozófiájára támaszkodunk. Levinas (1961) a mással (a másik emberrel) való viszonnyal foglalkozik. Szerinte az erkölcsös viselkedés nem megváltoztatni a másikat és a különbözőt, hogy egyező legyen (a többséggel vagy velem), hanem igyekezni elfogadni a másságot, mint különbözőt. Anélkül, hogy megpróbáljuk „megérteni és megmagyarázni” és ezzel kitöröljük a különlegességét. *Megismerni – ráismerni – elismerni.* A más ismeretlen. Az „abszolút másság” nem változhat ismertté és ez nem is a cél. Ellenkeznünk kell a más birtokba vétele vágyával szemben. A (mindent) tudás utáni sóvárgás a másik meghódítása megkísérlésével egyenlő. Követelmény tisztelni a mást, de ez sohase teljesül egészen.

Az erkölcs lényege, hogy a más, vagyis mindenki, aki nem én vagyok FELELŐsséget ébreszt iránta, valamint a felelősség kifejezését, magát a tettet. **FELELNI A HÍVÁSra = HIVATÁS.** *Társadalmi felelősség a másik irányába.*

A munka

Minden ember művész, minden ember tudós. Minden foglalkozás és szakma művészet + tudomány + munka. Alkotás, tudásalap, időigényes fáradozás. Mindenki kommunikál és elkötelezett a külső világ és mások iránt. Mindenki adatokat gyűjt, értelmez, majd ezek szerint cselekszik. A mi szakmánk hasonlít a gyermekkori működésünkhöz, a játékossághoz. Odamentünk, belemerültünk a játék világába, belülről tanultuk meg.

Igazából minden induktív. Még a pozitivisták is előbb belemerülnek a témába és onnan kigyűjtik a releváns adatokat. És végül is minden narratív, miután mindannyian megfogalmazzuk, elmeséljük a meglátásunkat. (Nadan 2019). Előhozzuk (vagy előhívjuk, mint a fotót a negatívból) a mesét, így gyűlnek össze az adatok, majd utána az értelmezés, vagyis a teoretizálás. Ebből fakad a cselekedet. És a cselekedet az mindig munka, erőfeszítés, időigényes, néha izzadságos és kézpiszkító munka.

Elmesélni a történetet valójában művészet. Az indukció pedig nem más, mint megkérdezni, mit jelent ez? Miért? Ez mire példa? Az értelmezéstől való húzódkodás, félelem, a már említett félelmek édestestvére és így szól: „milyen joga értelmezek én?”; „honnan tudhatom, hogy ez az érvényes értelmezés?”. Az „inkább nem én mondom meg, hogyan értem”, inkább egy létező elméletre támaszkodom [**Evidence Based Practice**¹], véleményem szerint a felelősség hátrítása.

A létező tudásanyag fontos és folyamatosan kötelező megtanulni minden lehetőt. De a kritikus olvasás, tanulás és a saját döntés jelenti a felelősség felvállalását. A szociális munkában, mint több más professzióban az elméletet és a gyakorlatot egyaránt belefoglalják a szakmai képzésbe. De a mi szakmánkban nem lineáris, hanem spirális kell ez legyen a fejlődésünkben: a tapasztalatból képződik az elmélet, az elmélet megfogalmazásából és a kritikus olvasatból a további tett, a tapasztalat és így tovább. Ez a **Reflexív Praxis** irányzata.

Az „igazi élet” helyzeteiben kötelességem értelmezni a saját meglátásommal annak az egyszeri esetnek a történetét, hiszen kontextusaival együtt így tudok dönteni és cselekedni teljes jelenlétben és odafigyelésben a másokra. Más szakmákhoz képest a szociális munka különleges feladata az integráció az „ember a környezetében”, ügyében: úgy a helyzet meglátásában, mint a beavatkozásban. Úgy, hogy az tudomány, művészet és kézművesség egyaránt: 1) műstoppolás (a lyukas, sérült szövet helyrehozása) – ez azért jutott eszembe, mert Ferge Zsuzsa egyszer azt mondta nekem, hogy fantasztikus műstoppoló vagy! Ezt tartom az egyik legnagyobb kitüntetésnek az életemben. 2) Képek restaurálása. 3) Új alkotások, építkezés. Mindez a tehetség, az eszközök (ecset), az anyagok (festék) és a jelenlét összességével jöhet

össze. A cselekvés alkotás. Ahol egy személlyé válik a művész, a tudós és a földművelő paraszt.

A szociális

Az „*ember a környezetében*” a szociális munka témája, amit minden hallgató – legalábbis nálunk Izraelben – álmából felébresztve is kívülről fúj. Ez a téma is változik az évek során. Én még úgy tanultam, hogy az ember környezete az a család. A személyes tulajdonságok és a családi háttér alakítja az ember lehetőségeit, és ha ő ezt elvétí, a mi dolgunk visszaterelni a helyes kerékvágásba, hogy ki tudja használni a potenciálját. Azóta tágult a fogalom és ma már magába foglalja a környezetet a globalizációtól az egy háztartásban élők kontextusáig.

Az emberi viszonyok tartalmazzák az érzelmeket (szerelem, szeretet, gyűlölet, ambivalencia, irigység, együttérzés, félelem stb.), az attitűdöket, a társadalmi viszonyokat. Majdnem mindenhol felfedezhetők a hatalmi harcok, nyíltan vagy rejtetten. Mindnyájan be vagyunk ágyazva [vagy skatulyázva] a hatalmi helyzetekbe: a szüleinkkel gyermekként, a párunkkal és a gyermekeinkkel; besorolva a hierarchiába a szakmánk, a vagyonunk, a tanultságunk, a szépségünk, a korunk, a vallásunk, az etnikai hovatartozásunk, a lakóhelyünk, a szexuális orientációnk, a bőrszínünk szerint. Ez a lista egyáltalán nem teljes. Ez a komplex helyzet meghatározza, mik az adott hátrányaink és mik a privilégiumaink. Ehhez jön hozzá a velünk született tehetségünk és tulajdonságaink.

A komplexitás fogalma a különböző rétegű viszonyokat és hatalmi harcokat a politika által értelmezi. Megértettük, hogy a klienseink helyzetében – akár az egyéni, a közösségi vagy a szélesebb társadalmi helyzetről beszélünk, ebben a komplex környezetben – gyengeségük adott a perifériára való szorításuk miatt. Ebből fakad az *empowerment* felfogása. Lényege a hatalmi harcra jobban felkészíteni a klienseket, hogy kiharcolják maguknak a méltó helyüket, emberi jogaikat. Ennek a hozzáállásnak a kötelező velejárója a kliensekkel való partneri viszony.

A biopolitika² nyílt és látens komplex folyamat, mely irányítja a társadalom erőviszonyait, őrzi a központot (hegemóniát) és felvigyáz a központ-periféria határait, ha kell pengés kerítéssel. A biopolitika szerint: bio=élet (Foucault 1978/2001; Mills 2018, Kourova-Webb 2019): a politikai erőnek az objektuma és a célja az élet.

Mi, szociális munkások a periféria és a központ határán jövünk-kelünk.

Klienseink „másságítva” [othering] a kerítésen túl, szimbolikus irodánk és hatalmunk pedig a kerítésen belül. Az átjárás rettentő nehéz. Ki a partner? Kinek a szemszögéből? Hogyan lehetek a kliens partnere, ha esetleg lezárjak miatta a kerítést előttem is – („rúgassam ki magam?”).

Egyszer egy külön előadást érdemelne.²

A szociális munka politikai szerepében a bátorság a felelősség része. Ha a hatalmat szó nélkül szolgáljuk, amikor tudjuk, hogy a kliensünk ettől szenved, és nem ülünk le vele együtt megbeszélni, hogy vele vagyok és mit tehetünk (vagy nem tehetünk) együtt, akkor a hegemonia a partnerünk: „sajnálom nagyon, de ez a szabály” = empátia-kudarccal, akkor is, ha kedvesen vigasztaljuk a klienst.

A biopolitika kritikája az empowerment fogalmával kapcsolatban az, hogy a szociális munkások sokszor túl szűk körben értelmezik az empowermentt, eltekintve a komplexitástól. Nem lehet egy egyént vagy családot „empowerezni”, kiragadva a kontextusából. Amikor csupán az egyéni problémájára fókuszálunk, miközben társadalmilag gyenge helyzetben van, olyan mintha őt hibáztatnánk a kivetettségéért. Több olyan akár nagyszabású projekt létesül, melyben az embereket egyénekként próbálják segíteni, tanítani, újra nevelni. Ez tulajdonképpen a neoliberalizmust empowerezi. Ezzel nem igazán leszünk partnereik a közösség politikai küzdelmében. Kritikus olvasatra van szükség a közösségi munkában is. Különben abba fulladhat bele a dolog, hogy „ezekkel nem lehet”, vagyis az ő hibájuk és ezzel is gyengítjük őket (Kourova-Webb 2019).

Az egyik nagy probléma az erőnk és erősségeink tagadása. Szépen szavalunk az empowermentról a klienseink és saját magunk ügyében is. **Kötelességünk ránézni a letagadott erősségeinkre és belátni, hogy ez a tagadás nem más, mint az empowermenttel szembeni ellenállás. Mert az empowerment nem csak az erősséget jelenti, hanem az elkötelezettséget erősségünk használatára is.**

Felhasznált irodalom

Foucault, M. (1978/2001) Governmentality. In *Essential Works of Foucault, 1954-1984: Power* (Vol. 3), Faubion J. D. (ed.). Penguin, London.

Kourova, E. – Webb, S. A. (2019) *Empowerment as a biopolitical technology: the case of roma people in the Czech Republic*. Glasgow Caledonian University, Glasgow.

Levinas, E. (1961) *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*. Springer Science & Business Media, Dordrecht.

Mills, C. (2018) *Biopolitics*. Routledge, New York.

Nadan, Y. (2019) Teaching Note- The Ethnographic Interview as a Method in Multicultural Social Work Education. *Journal of Social Work Education*.

https://www.researchgate.net/publication/332663343_Teaching_Note-The_Ethnographic_Interview_as_a_Method_in_Multicultural_Social_Work_Education (utolsó elérés: 2019.10.06.)

Nevo, I. – Slonim-Nevo, V. (2011) The Myth of Evidence-Based Practice: Towards Evidence-Informed Practice. *The British Journal of Social Work*, 41 (6), 1176-1197.

Szerkesztette: Rácz Andrea